

**ИНВЕСТИЦИЯ СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ҲУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН
ФАОЛЛИКНИ ОШИРИШ АСОСИ****Валиев Бобур Батирович,**

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги “Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг илмий асослари ва муаммолари” илмий тадқиқот маркази сектор мудири, иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD)
e-mail: ibnbotir@mail.ru

Аннотация. Мақола инвестицияларнинг иқтисодий ривожланишни таъминлашдаги ролига оид назарий-илмий қарашларни очиб бериш, ҳудудларда инвестицияларни молиялаштириш манбалари ва тармоқлар бўйича таҳлил қилиш орқали инвестиция сиёсати стратегиясини ишлаб чиқишга оид таклифлар беришга бағишланган. Унда инвестицияларнинг қайта ишлаш саноати ва турар жой қурилиши тармоқларидаги ҳолати, такрор ишлаб чиқариш таркиби, молиялаштириш манбаларининг ўзгариши, хорижий инвестиция ва кредитларнинг ҳудудлар кесимида таркиби таҳлил қилинган.

Аннотация. Статья посвящена внесению предложений по разработке стратегии инвестиционной политики путем раскрытия теоретико-научных взглядов на роль инвестиций в экономическом развитии, анализа инвестиций по источникам финансирования и отраслей в регионах. В ней проанализированы состояние инвестиций в обрабатывающую промышленность и жилищное строительство, воспроизводственная структура, изменения в источниках финансирования, а также структуру иностранных инвестиций и кредитов по регионам.

Abstract. The article is devoted to making proposals for the development of an investment policy strategy by disclosing theoretical and scientific views on the role of investment in economic development, analyzing investments by sources of financing and industries in the regions. It analyzes the state of investments in the manufacturing industry and housing construction, the reproduction structure, changes in sources of financing, as well as the structure of foreign investments and loans by region.

Таянч сўзлар: инвестиция, стратегия, ҳудуд, тармоқ таркиби, молиялаштириш манбаси, хорижий инвестиция, корхона маблағи, аҳоли маблағи, жалб қилинган маблағ, нисбий устунлик.

Ключевые слова: инвестиция, стратегия, регион, отраслевая структура, источник финансирования, иностранные инвестиции, средства предприятий, средства населения, привлеченные средства, относительное преимущество.

Key words: investment, strategy, region, sectoral structure, source of financing, foreign investments, funds of enterprises, funds of the population, attracted funds, relative advantage.

Кириш

Ўзбекистон ҳудудларида молиявий салоҳиятни ошириш, барқарор иқтисодий ўсишни таъминлаш, ишлаб чиқаришни модернизация қилиш ва унда инновацияларни

Валиев Б. Б.
**ИНВЕСТИЦИЯ СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ХУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН
ФАОЛЛИКНИ ОШИРИШ АСОСИ**

қўллашда инвестицияларни молиялаштириш манбаларини ошириш ва оқилона ташкил этиш муҳим аҳамиятга эга. Мамлакат Президенти Ш.М.Мирзиёев ҳам 2018 йилда амалга оширилган асосий ишлар ва мамлакатни 2019 йилда ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришнинг устувор йўналишларига бағишланган Олий Мажлисга йўллаган мурожаатномасида инвестицияларнинг аҳамиятига алоҳида урғу бериб, *"...Жаҳон тажрибаси шуни кўрсатадики, қайси давлат фаол инвестиция сиёсатини юритган бўлса, ўз иқтисодиётининг барқарор ўсишига эришган. Шу сабабли ҳам инвестиция – бу иқтисодиёт драйвери, ўзбекча айтганда, иқтисодиётнинг юраги, десак, муболаға бўлмайди."* – дея таъкидлаган¹.

2019 йил 17 январдаги "2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегиясини "Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили"да амалга оширишга оид давлат дастури тўғрисида"ги ПФ-5635 сонли Президент Фармони кутилаётган инвестиция ислохотларидаги кенг кўламли чора-тадбирларни белгилаб берди. Унга кўра ҳар ойда бош вазирнинг бошқа тегишли раҳбарлар билан биргаликда инвесторлар билан "шахсан учрашувлари" ни ташкил этиш, ўрта муддатга мўлжалланган "инвестиция сиёсати стратегияси"ни ишлаб чиқиш, республиканинг "тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар жамғармаси" ни ташкил этиш, Абу Даби ривожланиш жамғармаси билан ҳамкорликда "Ўзбекистон-Амирликлар инвестиция компанияси" ни тузиш каби кенг кўламли вазифалар қўйилган.

2019 йил дастури, шунингдек, республика ҳудудларида инвестициявий жозибадорликни кўрсатадиган "инвестиция хаб"ларини яратиш, мамлакатимизнинг халқаро облигацияларини чиқаришни ташкил этиш ҳамда инвесторларга тақдим этиш учун ҳудудлар ва тармоқлар кесимида дастлабки "инвестиция лойиҳалари портфели" ни шакллантириш каби чора-тадбирларни ҳам қамраб олган. Санаб ўтилган вазифаларни амалга оширишда ҳудудларда инвестицияларнинг молиялаштириш манбалари жорий ҳолатини таҳлил қилиш, мавжуд муаммоларни аниқлаш ва инвестиция ресурсларини фаол жалб қилишда қўшимча манбаларни аниқлаш бўйича илмий-амалий тавсиялар ишлаб чиқиш долзарб аҳамиятга эга.

Мавзуга оид адабиётларнинг танқидий таҳлили

Маҳаллий иқтисодчи олимларимиздан А.М.Содиқов ўз илмий асарида мамлакатимиз минтақаларини ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришда табиий-иқтисодий, ишлаб чиқариш, ижтимоий-демографик салоҳиятига боғлиқ бўлган уларнинг инвестицион фаоллигининг ролини алоҳида асослаб берган (Садыков, 2005). Шунингдек, Ш.Х.Назаров ҳам иқтисодий ўсишни таъминлашда инвестицияларнинг ролини изоҳлаб, минтақаларнинг рақобат устунликларини аниқлаб берувчи ички манбалардан бири сифатида инвестицион фаоллик даражасини келтиради (Назаров, 2014.). Иқтисодчи олим Д.Қ.Ахмедов эса 2018 йилда мамлакатимиз минтақаларида ишбилармонлик ва инвестиция муҳитининг ҳолати бўйича ўтказилган сўровномалардаги 300 дан ортиқ таклиф ва мулоҳазаларни таҳлил қилиб, хорижий инвестицияларнинг мамлакатимизга фаол жалб қилишни таъминлашда малакали кадрларнинг мавжудлиги, таҳлил учун маълумотларнинг етарлилиги, ҳокимият органларининг инвестицияларни жалб қилишдаги манфаатдорлигининг ошиши, ташқи савдонинг эркинлиги, хомашё таъминотининг яхшиланиши каби энг муҳим омилларни келтириб ўтган (Ахмедов, 2018 г.).

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2018 йил 22 декабрдаги Олий Мажлисга мурожаатномаси. <http://uza.uz>

Валиев Б. Б.
**ИНВЕСТИЦИЯ СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ХУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН
ФАОЛЛИКНИ ОШИРИШ АСОСИ**

Иқтисодчи олим Н.Н.Обломуродов инвестицион фаолиятни молиялаштириш билан боғлиқ инфраструктурани ривожлантириш, жумладан, инвестиция фондлари, венчур фондлари, стартап компаниялари каби янги молиявий институтлар ташкил этиш ва улар фаолиятини рағбатлантиришни тавсия этади (Обломуродов, 2018).

Инвестицияларнинг ҳудудий жиҳатлари бўйича тадқиқот олиб борган иқтисодчи А.А.Собиров хулосасига кўра Ўзбекистон минтақаларида нисбий афзаллик омиллари турлича бўлиб, бу тўғридан-тўғри инвестицияларни жалб қилишда маълум табақалашувга олиб келади. Шу сабабли, давлат томонидан айрим минтақаларни қўллаб-қувватлаш ва хорижий инвестицияларни жойлаштиришдаги ўрни юқори бўлиб қолмоқда (Собиров, 2018).

Хитойлик иқтисодчи Хиаолан Фу хорижий инвестицияларнинг Хитойда минтақавий инновация салоҳиятининг ошиши ва унумдорликка таъсирини таҳлил этади. Тадқиқот натижаларига кўра, хорижий инвестицияларнинг умумий минтақавий инновация салоҳиятига салмоқли ижобий таъсир кўрсатади. Аммо бу таъсир қабул қилувчи минтақанинг абсорбцион салоҳияти ва инновацияларни таъминловчи омилларнинг мавжудлигига боғлиқ (Xiaolan, 2007).

С.Хиратука бошчилигидаги ишчи гуруҳ 1990-2005 йилларда Бразилияга кирувчи хорижий инвестицияларнинг кескин ўсишини кузатди ва уларнинг унумдорликка, ташқи савдога, миллий корхоналарнинг технологик ва инновацион ривожланишига, иш ҳақига таъсирини эмпирик таҳлил қилди. Умумий олганда тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар саноат унумдорлигига кутилган ижобий таъсирни кўрсатмаган. Уларнинг ташқи савдога, иш ҳақига таъсири ҳам кам бўлган. Чет эл инвестицияларининг инновацияларга таъсири ҳам жанубий-шарқий Осиё мамлакатларидагидек салмоқли бўлмаган. Хорижий инвестицияларнинг Бразилия иқтисодиётига ижобий таъсирининг паст бўлиши стратегик ёки алоҳида танланган тармоқ бўйича махсус сиёсатларнинг олиб борилмагани, юқори технологик фаолиятларнинг рағбатлантирилмаганлиги ва фақатгина хорижий инвестицияларга ёки чет эл корхоналарига чекловларни олиб ташлаш мақсадинигина кўзловчи сиёсатнинг олиб борилганлиги билан изоҳланган (Hiratuka, 2008).

Жанубий-Шарқий Осиё мамлакатлари тажрибалари, баъзи бошқа мамлакатлар хусусий ҳоллари, рақобатдошликни ошириш учун қўлланилган стратегиялар таҳлили С.Лал тадқиқотларида ўз аксини топган. У ривожланаётган мамлакатлар оддийгина ўз иқтисодиётларини эркинлаштириши, эркин савдо ва инвестицияларни жалб этишни кенгайтириши орқали хорижий инвестицияларнинг тармоқ рақобатдошлигини оширишни таъминлашдаги ижобий таъсирга етиб бўлмаслигини таъкидлаб, унинг асосий шarti сифатида давлат томонидан иқтисодиётни ривожлантиришга аралашининг мақбул шаклини танлаши кераклигини асослаган (Lall, 2002).

Тадқиқот методологияси

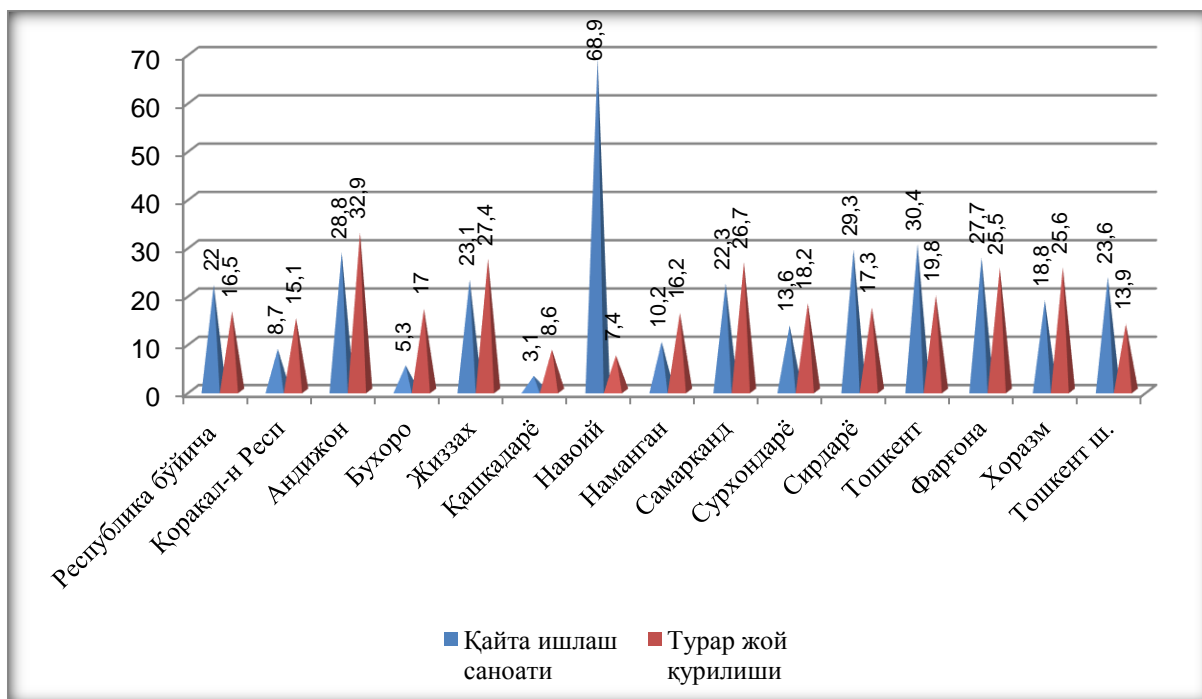
Ўтказилган тадқиқот кириш қисмида мамлакатимизда кутилаётган инвестиция ислохотларининг моҳиятини очиб бериш, адабиётлар таҳлили бандида инвестицияларнинг иқтисодий ривожланишни таъминлашдаги ролига оид назарий-илмий қарашларни баён этишни назарда тутди. Таҳлил қисмида инвестицияларнинг ҳудудий, молиялаштириш манбалари ва тармоқлар бўйича таҳлили амалга оширилиб, муҳокама қисмида муаммолар аниқланади ва уларга ечим бўла оладиган инвестиция стратегиясини ишлаб чиқишнинг зарурати асосланади. Республикаимизнинг ўрта муддатли инвестиция сиёсати стратегиясини ишлаб чиқишнинг концептуал асослари бўйича таклифлар берилади.

ИНВЕСТИЦИЯ СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ХУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛЛИКНИ ОШИРИШ АСОСИ

Илмий ишда тизимли ёндашув, график, индукция ва дедукция, анализ ва синтез, таққослаш ва гуруҳлаш методлари элементларидан фойдаланилган. Мамлакатимизда инвестицияларнинг ҳудудлар, иқтисодий тармоқлари ва молиялаштириш манбаларига кўра таркибий тузилишига оид статистик маълумотлар Ўзбекистон Давлат статистика қўмитаси расмий манбаларидан олинганлиги тадқиқотнинг ишончлилиги ва аниқчилигига асос бўлади.

Таҳлил ва натижалар

2018 йилда мамлакатимиз иқтисодиётига 107,3 трлн. сўмдан ортиқроқ ёки 12,9 млрд. долларга яқин инвестициялар жалб қилинган. Ушбу инвестицияларнинг салмоқли қисми қайта ишлаш саноати (22%) ва турар жой қурилиши (16,5%) тармоқларига йўналтирилган. Навоий вилоятига 10 трлн. сўмдан ортиқ инвестициялар жалб қилиниб, ушбу маблағларнинг 68,9% қайта ишлаш саноатига йўналтирилган (1-расм).

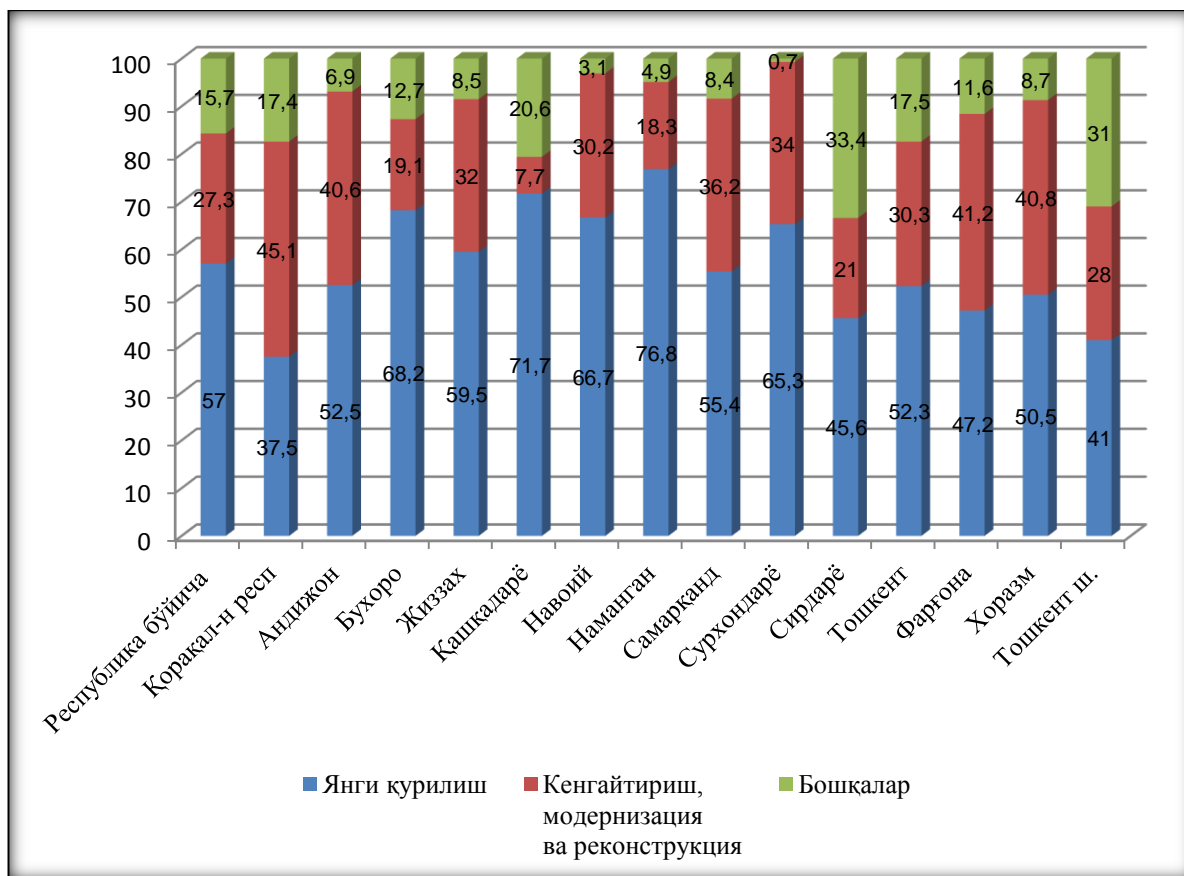
1-расм. Ҳудудларда инвестицияларнинг қайта ишлаш саноати ва турар жой қурилиши тармоқларига йўналтирилган улушлари, 2018 й., %да²

Мазкур тармоққа инвестицияларнинг салмоқли улуши жалб қилинган ҳудудлар қаторидан Андижон (инвестицияларнинг 28,8%и), Сирдарё (29,3%), Тошкент (30,4%), Фарғона (27,7%) вилоятлари жой олган. Қорақалпоғистон Республикаси, Бухоро ва Қашқадарё вилоятларига инвестицияларнинг асосий қисми қазиб чиқариш ва газ ишлаб чиқариш тармоқларига йўналтирилгани боис ушбу ҳудудларда қайта ишлаш саноатининг инвестициялардаги улуши мос равишда 8,7%, 5,3% ва 3,1%ни ташкил этди. Жалб қилинган инвестициялар таркибида турар жой қурилишининг улуши Андижон, Жиззах, Самарқанд, Фарғона ва Хоразм вилоятларида сезиларли даражада юқори бўлган.

2018 йилда мамлакатимизга жалб қилинган инвестицияларнинг такрор ишлаб чиқариш таркибида 57% улушни янги қурилиш соҳаси эгаллаган.

² Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси статистик тўплами "Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ҳолати. 2018 йил январь-декабрь", Тошкент, 2019 й. 96-121 бб.

**ИНВЕСТИЦИЯ СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ХУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН
ФАОЛЛИКНИ ОШИРИШ АСОСИ**

2-расм. Асосий капиталга инвестицияларнинг ҳудудлар кесимида такрор ишлаб чиқариш таркиби, 2018 й., %да³

Ушбу йилда республикага ўзлаштирилган инвестицияларнинг 27,3%и кенгайтириш, реконструкция, модернизация, техник қайта жиҳозлаш ишларига йўналтирилган. Бухоро (инвестицияларнинг 68,2%и янги қурилишга), Қашқадарё (71,7%), Наманган (76,8%), Сурхондарё (65,3%) вилоятларига ўзлаштирилган инвестицияларнинг салмоқли қисми объектларнинг янги қурилиши ишларига йўналтирилган. Бу эса мазкур ҳудудларда айtilган даврда янги ишлаб чиқариш объектларининг кўпроқ ташкил этилганлигини кўрсатади. Қорақалпоғистон Республикаси (45,1%), Андижон (40,6%), Фарғона (41,2%), Хоразм (40,8%) вилоятларида кенгайтириш, реконструкция, модернизация, техник қайта жиҳозлаш ишларига инвестицияларнинг катта қисми йўналтирилган. Ушбу ҳудудларда иқтисодиётда янги ишлаб чиқаришни ташкил этишдан кўра, мавжуд объектларни модернизация қилиш ва кенгайтириш ишлари кўпроқ амалга оширилганини кўриш мумкин (2-расм).

Ўзбекистонда сўнгги 5 йиллик даврда инвестицияларни молиялаштириш таркибида жалб қилинган маблағлар (бюджет, мақсадли жамғармалар, банк кредитлари, хорижий инвестициялар) улуши ўртача 51,4% ни ташкил этган бўлса, давр охирига келиб, 2018 йилда ушбу кўрсаткич 9,3% пунктга ошган. Бу эса аҳоли ва корхоналаримизнинг ўз маблағларига нисбатан жалб қилинаётган маблағларнинг

³ Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси статистик тўплами "Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ҳолати. 2018 йил январь-декабрь", Тошкент, 2019 й. 96-121 бб.

**ИНВЕСТИЦИЯ СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ҲУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН
ФАОЛЛИКНИ ОШИРИШ АСОСИ**

юқорироқ суръатда ошаётганлигини кўрсатади. Айниқса, Қашқадарё (давр ўртача даражасига нисбатан 17,5% пунктга ошган), Наманган (17,3% пунктга ошган), Сурхондарё (15,4% пунктга ошган), Андижон (10,2% пунктга ошган) вилоятлари ва Тошкент шаҳрида (10,5% пунктга ошган) инвестициялар таркибида жалб қилинган маблағлар улуши 2014-2018 йилларда салмоқли ортган. Қорақалпоғистон Республикаси ва Сирдарё вилоятида ишлаб чиқаришни молиялаштириш таркибида жалб қилинган маблағлар улушининг охириги 5 йилликда ўзгариш даражаси жуда кичик бўлган (1-жадвал).

1-жадвал.

**2014-2018 йилларда ҳудудларда инвестицияларни молиялаштириш
манбаларининг ўзгариши ⁴**

Ҳудуд номлари	2014-2018 йилларда ўртача		2018 йилда ўртачага нисбатан ўзгариш,
	Корхона ва аҳолининг ўз маблағлари	Жалб қилинган маблағлар	Жалб қилинган маблағлар
Қорақалпоғистон Республикаси	38,9	61,1	+1,0
Андижон	58,6	41,4	+10,2
Бухоро	34,5	65,5	+5,3
Жиззах	50,0	50,0	+9,1
Қашқадарё	47,9	52,1	+17,5
Навоий	52,0	48,0	+13,8
Наманган	43,9	56,1	+17,3
Самарқанд	66,2	33,8	+9,6
Сурхондарё	49,6	50,4	+15,4
Сирдарё	36,5	63,5	+2,1
Тошкент	47,9	52,1	+8,0
Фарғона	55,9	44,1	+9,7
Хоразм	60,8	39,2	+5,8
Тошкент ш.	57,0	43,0	+10,5
Республика бўйича	48,6	51,4	+9,3

Республикада инвестициялар молиялаштириш манбалари таркибида жалб қилинган маблағларнинг салмоқли ўсиши уларнинг таркибий қисмларини янада батафсил таҳлил қилиш заруриятини уйғотади. 2018 йилда мамлакатимизга жалб қилинган маблағлар таркибида жами инвестиция манбаларига нисбатан республика бюджети ва мақсадли жамғармалари улуши 8,9% ни, банк ва бошқа ташкилот қарз маблағлари улуши 14,9%, хорижий инвестиция ва кредитлар улуши 29,2%ни ташкил этди.

⁴1-Жадвал. Манба: Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

Валиев Б. Б.
ИНВЕСТИЦИЯ СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ХУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН
ФАОЛЛИКНИ ОШИРИШ АСОСИ

Умуман олганда минтақаларга жалб қилинаётган хорижий инвестицияларнинг 2018 йилда юқори ўсиш суръатига эга бўлгани, аксарият минтақалар инвестициялар таркибида хориждан молиялаштириш даражасининг ортиб боргани, сўнгги 5 йилликда иқтисодиёт кўламига нисбатан хорижий инвестициялар салмоғининг ошиб борганлиги чет эл капиталидан фойдаланиш даражасининг ортиб бораётганини англатади. Миқдорий жиҳатдан ўсиш кузатилаётган бўлса-да, чет элдан жалб қилинаётган маблағларнинг таркибий тузилишини сифат жиҳатдан баҳолаш ҳам алоҳида аҳамият касб этади. 2018 йилда республикага жалб қилинган хорижий маблағларнинг 41,7%ни инвестициялар, қолган 58,3%ни эса кредитлар ташкил қилган (2-жадвал).

2-жадвал.

Ўзбекистонда асосий капиталга хорижий инвестиция ва кредитларнинг
ҳудудлар кесимида таркиби, 2018 й.⁵

Худудлар	Жами млрд.сўм	шу жумладан, %да		Тўғридан-тўғри ва бошқа инвестиция ва кредитлар		шу жумладан, %да	
		инв-я	кредит	млрд. сўм	жами хорижий инвестиция нисбати	инв-я	кредит
Республика бўйича	31350,0	41,7	58,3	14660,4	46,8	89,3	10,7
Қорақал-н Республикаси	1512,1	29,4	70,6	444,3	29,4	100,0	-
вилоятлар							
Андижон	878,6	65,9	34,1	758,7	86,4	76,4	23,6
Бухоро	4190,1	91,8	8,2	3845,5	91,8	100,0	-
Жиззах	392,3	81,0	19,0	317,6	81,0	100,0	-
Қашқадарё	8339,2	18,0	82,0	1503,7	18,0	100,0	-
Навоий	3662,1	2,5	97,5	123,7	3,4	73,0	27,0
Наманган	2822,6	16,1	83,9	453,6	16,1	100,0	-
Самарқанд	384,1	61,5	38,5	242,6	63,2	97,4	2,6
Сурхондарё	1788,7	40,7	59,3	728,8	40,7	100,0	-
Сирдарё	261,1	53,7	46,3	144,0	55,2	97,4	2,6
Тошкент	1760,0	71,0	29,0	1299,0	73,8	96,3	3,7
Фарғона	1250,3	82,5	17,5	1136,0	90,9	90,8	9,2
Хоразм	355,5	43,0	57,0	152,7	43,0	100,0	-
Тошкент ш.	3753,3	61,6	38,4	3510,0	93,5	65,8	34,2

Бу эса мамлакатга кириб келган чет эл сармояларининг ярмидан ортиғи кредит шаклида эканини, бу эса келгусида ушбу кредитларнинг устама фоизи билан қайтариш мажбуриятининг ҳам мавжудлигини кўрсатади. Бошқача айтганда, ўзлаштирилаётган кредитлар молиялаштирилаётган лойиҳаларнинг самарали ёки муваффақиятсиз кечишидан қатъий назар келгусида қўшимча фоиз тўловлари билан албатта

⁵ 2 -Жадвал. Манба: ЎзР Давлат статистика қўмитаси маълумотлари асосида тузилган.

ИНВЕСТИЦИЯ СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ХУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛЛИКНИ ОШИРИШ АСОСИ

қайтарилиши лозим бўлади. Молиялаштириш маблағлари инвестиция шаклида жалб қилинса лойиҳанинг муваффақиятли амалга оширилишига инвесторлар ҳам масъул бўладилар. Чунки ҳар қандай инвестор ишлаб чиқаришга маблағлар киритаётганда лойиҳанинг rischi ва истиқболлини чуқур баҳолашга ҳаракат қилади.

2018 йилда Навоий (жалб қилинган маблағлар таркибида кредитлар улуши 97,5%), Наманган (83,9%), Қашқадарё (82%) вилоятлари ва Қорақалпоғистон Республикасида (70,6%) иқтисодийга ўзлаштирилган чет эл сармоялари таркибида кредитлар катта қисмини ташкил этган. Бу эса республика олдида асосан мазкур минтақаларга жалб қилинган маблағларнинг келгусида қайтариш мажбурияти турганлигини кўрсатади.

Айтилган йилда Бухоро (жалб қилинган маблағлар таркибида инвестициялар улуши 91,8%), Жиззах (81%), Фарғона (82,5%), Тошкент (71%), Андижон (65,9%) вилоятлари ва Тошкент шаҳрида (61,6%) хориждан жалб қилинган маблағлар таркибида инвестицияларнинг улуши нисбатан юқори бўлган.

Маълумки, республика иқтисодийга жалб қилинаётган чет эл инвестициялари давлат кафолатисиз жалб қилинган ҳолатда уларни тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар сифатида ҳисобга олинади. Бошқача айтганда, қачонки хорижий инвестор мамлакатимиз иқтисодийга ишонса, юртимизда ишлаб чиқариш эркинлиги ва ундан фойда олиш имконини топа олса ҳукумат кафолат бермаса ҳам ўз маблағларини ишлаб чиқаришга киритади. 2018 йилда мамлакатимиз иқтисодийга жалб қилинган 31,3 трлн. сўмдан ортиқроқ чет эл маблағларининг 46,8% гина давлат кафолатисиз, яъни тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар шаклида кириб келган.

Тадқиқот натижаларининг муҳокамаси

Мамлакатимиз ҳудудларида инвестицияларнинг иқтисодий тармоқлари бўйича таркибини таҳлил қилиш натижасига кўра республикада асосий капиталга инвестицияларнинг салмоқли қисми хомашё сектори (тоғ-кон саноати) соҳасига тўғри келмоқда. Иқтисодийга жалб қилинаётган хорижий инвестицияларнинг салмоқли қисми, яъни 54% га яқини хомашё билан боғлиқ тармоқларга – тоғ-кон саноати, электр, газ билан таъминлаш соҳаларига жалб қилинган. Республикада рақамли иқтисодий шакллантириш бўйича олиб борилаётган иқтисодий сиёсат шароитида ахборот ва коммуникация тармоғига жалб қилинаётган инвестициялар салмоғи камлигича қолмоқда. Шу билан бирга, молия ва суғурта, илмий ва таълим каби замонавий соҳаларнинг асосий капитални шакллантиришдаги улуши ҳам паст даражада қолмоқда.

Мамлакатимизга жалб қилинаётган хорижий инвестициялар миқдор жиҳатдан ортиб бораётганига қарамасдан, уларнинг таркибидаги тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар улуши камлигича қолмоқда. Шунингдек, республикага чет элдан ўзлаштирилаётган маблағлар таркибида кредитларнинг улуши ҳам салмоқли ортиб бормоқда. Бошқача айтганда, сўнгги йилларда хорижий инвестицияларнинг ўсиши асосан давлат кафолати остида кириб келаётган маблағлар ва халқаро молия ташкилотларининг кредитлари ҳисобига юз бермоқда. Ушбу ҳолат республика ва унинг ҳудудларида иқтисодийнинг рақобатдошлигини ошириш, инвестиция муҳитини яхшилаш, инвестиция рискларини камайтириш, кадрлар салоҳиятини ошириш орқали инвесторларнинг иқтисодийга бўлган тўлиқ ишончини шакллантиришни тақозо этади.

Ўзбекистон Республикаси ва унинг ҳудудларида инвестиция фаолияти асосий кўрсаткичларини баҳолаш натижалари мазкур соҳада қуйидаги муаммолар сақланиб қолаётганлигини кўрсатмоқда:

ИНВЕСТИЦИЯ СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ХУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛЛИКНИ ОШИРИШ АСОСИ

- ✓ инвестиция ресурсларини жалб қилишда ҳудудларнинг ўзаро юқори даражада фарқланиши давом этмоқда;
- ✓ аксарият ҳудудларнинг инвестицион ресурслари бўйича иқтисодий даромадларининг камлиги ҳисобига рентабеллик паст даражада қолмоқда;
- ✓ жалб қилинаётган тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларнинг ҳажми етарли эмас ва уларнинг манбалари диверсификацияланмаган;
- ✓ модернизация қилиш, техник ва технологик қайта қуроллантириш учун инвестицияларни жалб қилиш даражаси қайта ишлашнинг самарали жараёнини таъминлаш учун етарли бўлмапти;
- ✓ иқтисодиётда давлатнинг юқори даражадаги иштироки сақланиб қолмоқда. Норматив муҳитнинг номуносиблиги инвестицияларнинг ўсиш имкониятини ва иқтисодий муаммоларни ҳал қилишни сезиларли даражада чеклайди;
- ✓ инфратузилманинг етарли даражада ривожланмаганлиги ва алоқа соҳасида муаммоларнинг мавжудлиги. Баъзи ҳудудларда фойдаланилмаётган кўплаб ишлаб чиқариш қуввати, электр энергиясини етказиб бериш муаммолари, қишлоқ жойларида муҳандислик-коммуникация инфратузилмасининг ривожланмаганлиги;
- ✓ асосий воситаларни қайта ишлаш ва модернизация қилиш жараёнларида, айниқса, қайта ишлаш саноатига инвестиция ресурсларининг етарлича кирмаётганлиги;
- ✓ маҳаллий муҳандислик ва илмий-тадқиқот ишлари, замонавий технологияларнинг йўқлиги. Маҳаллийлаштиришнинг паст даражаси ва ишлаб чиқариш компонентларининг импортга кучли боғлиқлиги;
- ✓ инфляциянинг юқори даражасининг сақланиб қолиши инвесторларнинг ишлаб чиқаришга пул маблағларини киритишларига тўсиқ бўлади.

Юқорида келтирилган муаммоларни тизимли ва оқилона ҳал этиш учун **Ўзбекистон иқтисодиётини ривожлантиришнинг узоқ муддатли стратегиясини** ишлаб чиқиш талаб этилади. Бунинг учун, аввало, ўрта муддатга мўлжалланган инвестиция сиёсати стратегиясининг пухта ишлаб чиқирилиши таъминлаш зарур. Ўзбекистон Республикасининг ўрта муддатга мўлжалланган инвестиция сиёсати стратегияси “Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш йили”да 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини бешта устувор йўналиш бўйича ривожлантириш “Ҳаракатлар стратегияси” ни амалга ошириш бўйича Давлат дастурини амалга ошириш доирасида ишлаб чиқирилиши белгиланган.

Ушбу кутилаётган Стратегия 2025 йилгача бўлган давр учун ишлаб чиқирилиши ва Ўзбекистон Республикаси инвестицион сиёсатини амалга оширишнинг устувор йўналишларини белгиловчи асосий ҳужжат бўлиб, давлат ҳокимиятининг ижро этувчи органлари, маҳаллий ҳокимият органлари, ишбилармон доиралар ва бошқа манфаатдор томонларнинг инвестициялар соҳасидаги муносабатларини мувофиқлаштиришни таъминлашга хизмат қилиши даркор.

Стратегия Ўзбекистон Республикасининг 2030 йилгача комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш концепцияси доирасида инвестиция сиёсатини амалга оширишнинг асосий воситаларидан бири ҳисобланиши зарур.

Стратегияни алоҳида ҳужжат сифатида ишлаб чиқиш бизнесни ривожлантириш учун қулай воситани шакллантириш, минтақани ривожлантириш учун иқтисодий ва тармоқ устувор йўналишларини, шунингдек, инвестицион фаолиятни қўллаб-қувватлаш учун қўлланиладиган воситаларни яратиш зарурати билан боғлиқ. Стратегияни ишлаб чиқишнинг аҳамияти шундан иборатки, у иқтисодиёт тармоқлари ва минтақавий инвестиция сиёсати бўйича йўналишларни аниқлаб беради ва инвестицияларни

Валиев Б. Б.
**ИНВЕСТИЦИЯ СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ХУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН
ФАОЛЛИКНИ ОШИРИШ АСОСИ**

кўпайтириш ва диверсификация қилишга йўналтирилган инвестицион қарорларни шакллантиришга ёрдам беради.

Янги технологияларни жорий этиш, саноат маҳсулотларини рақобатбардошлигини ошириш ва диверсификациялашга қаратилган тўғридан-тўғри хорижий инвестицияларни жалб қилиш, кейинчалик жаҳон бозорларида глобал қўшилган қиймат занжирида иштирок этишга йўналтирилган фаол давлат инвестиция сиёсатини олиб боришни Стратегияда кўзда тутиш мақсадга мувофиқ.

Хулоса ва таклифлар.

Хулоса ўрнида айтиш мумкинки, республика ва ҳудудларда инвестициялар молиялаштириш манбаларини кенгайтиришда республикамизнинг алоҳида ҳудудлари нисбий устунликлари ва имкониятларини ҳисобга олган ҳолда ҳудудий инвестиция стратегияларини ишлаб чиқиш муҳим аҳамият касб этади. Чунки ишлаб чиқариш қувватларини ҳудудларнинг нисбий афзалликларини, улардаги мавжуд ресурслар, инфратузилма, ишчи кучи каби омиллар имкониятларини ҳисобга олган ҳолда жойлаштириш капиталдан фойдаланиш самарадорлигини оширади ва охир-оқибатда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотларнинг рақобатбардош бўлишини таъминлайди. Бу эса қўшимча молиялаштириш манбаларини топиш имконини беради. Минтақаларда табиий-ресурс, ишлаб чиқариш, иқтисодий ва ижтимоий салоҳиятнинг ўзаро фарқланиши ушбу ҳудудлар барчасида ягона стандартлашган иқтисодий ислохотларни амалга ошириш ёндашувини инкор этади. Шунинг учун, миллий иқтисодиётни таркибий қайта қуришда иқтисодий ислохотларнинг ҳудудий тузилиш ва пропорцияларни ўз ичига олувчи минтақавий жиҳатлари алоҳида аҳамиятга эгадир.

Шунинг учун мамлакатимизда Инвестиция сиёсати стратегиясининг **мақсадини** шакллантиришда 2025 йилга қадар мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиш устувор йўналишлари, иқтисодиётнинг барқарор ривожланишини таъминлаш, мамлакат иқтисодиётининг рақобатбардошлигини ошириш, саноат салоҳиятини мустаҳкамлаш ва ҳудудларни ривожлантириш бўйича дастурларни амалга ошириш учун молиялаштириш манбалари ва механизмларини аниқлаш масалаларини эътиборга олиш зарур.

Стратегия ўз таркибида мамлакатимизда истиқболда инвестиция сиёсатини олиб боришда муҳим бўлган қуйидаги устувор йўналишларни қамраб олиши мақсадга мувофиқ бўлади:

1. Мамлакатда жозибадор инвестиция муҳитини шакллантириш:

иқтисодий муносабатлар шаффофлиги даражасини ошириш, инвестицияларни жалб қилиш учун қулай шарт-шароитларни яратиш;

инвесторлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишни кучайтириш, савдо логистикасини кенгайтириш, хорижий инвесторлар ва маҳаллий компаниялар ўртасида ишлаб чиқариш ва маркетинг алоқаларини ривожлантириш;

қулай инвестиция муҳити ва ишбилармонлик муҳитини яратишда маҳаллий ҳокимият органлари мустақиллиги ва ролини ошириш;

республикада мавжуд ишлаб чиқариш инфратузилмаси объектларидан самарали фойдаланиш ва уни ривожлантириш;

ишлаб чиқаришни энергия ресурслари билан таъминлашда бозор инструментларидан фойдаланишни жорий этиш;

2. Инвестицияларнинг ички молиялаштириш манбалари ва инвестицион ресурслардан фойдаланиш самарадорлигини ошириш:

корхона сифатини яхшилаш ва корхоналарнинг молиявий аҳволини мустаҳкамлаш орқали уларнинг инвестиция имкониятларини кенгайтириш;

ИНВЕСТИЦИЯ СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ҲУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН ФАОЛЛИКНИ ОШИРИШ АСОСИ

давлат маблағларини самарали тарзда тақсимлаш ва улардан фойдаланиш самарадорлигини назорат қилишни такомиллаштириш;

тижорат банкларининг инвестиция салоҳиятини кенгайтириш ва банк тизимида бозор механизмларини тўлақонли ишлатиш орқали кредитлар самарасини ошириш;

аҳоли маблағларини ишлаб чиқаришга фаол жалб қилишда молия бозори замонавий инструментларидан кенг фойдаланишни ташкил этиш;

3. Самарали ва тезкор чора-тадбирларни амалга оширишни назарда тутувчи хорижий инвестицияларни жалб этишнинг янги ёндашувларини ишлаб чиқиш:

хорижий инвесторларни жалб қилиш, уларга ёрдам бериш ва уларни қўллаб-қувватлаш учун институционал механизмларни такомиллаштириш;

чет эл инвестицияларини жалб этиш ва уни сақлаб қолиш бўйича рағбатлантирувчи механизмларни шакллантириш;

тармоқ ва минтақавий ривожланиш дастурларига мувофиқ хорижий инвестициялар оқимларининг устувор йўналишларга жалб этилишини таъминлаш.

4. Иқтисодийга инвестицияларни жалб қилиш механизмини замонавий бозор инструментларидан фойдаланишни жорий этиш орқали такомиллаштириш

мамлакатда молия бозори институтларини ривожлантириш, фонд бозорини кенгайтириб бориш, корпоратив бошқарув тизимининг ривожланишига кенг шароитлар яратиш, халқаро суверен кредит рейтинглари юқори қаторидан жой олиш;

иқтисодийга инвестицияларни фаол жалб қилишда инвестиция агентликлари, инжиниринг компаниялари каби бозор механизми институтларидан кенг фойдаланишни рағбатлантириш орқали давлатнинг инвестицияларни жалб қилишдаги масъулиятини хусусий секторга ўтказиб бориш;

ҳудудлар нисбий устунликларини ҳисобга олган ҳолда хомашёни иккиламчи ва учламчи қайта ишлаш, меҳнат сиғимли ва илмталаб тармоқларини ривожлантиришга мавжуд истиқболли захиралар, фойдаланилмаётган ёки бўш турган майдон ва ишлаб чиқариш объектларидан самарали фойдаланиб инвестициялар жалб қилишни рағбатлантириш ва б.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Celio Hiratuka (2008) 'Foreign Direct Investment and Transnational Corporations in Brazil: Recent Trends and Impacts on Economic Development' Working Group on Development and Environment in the Americas.

Sanjaya Lall (2002) 'Linking FDI, technology development for capacity building and strategic competitiveness', Transnational corporations' volume 11 number 3, United Nations Conference on Trade and Development, Division on Investment, Technology and Enterprise Development.

Xiaolan Fu, (2007) 'Foreign Direct Investment, Absorptive Capacity and Regional Innovation Capabilities: Evidence from China', Abstract, Department of International Development University of Oxford.

Ахмедов Д.К. (2018) Бизнес-настроения в процессе реформ. Диалог государства с бизнесом определил пути совершенствования инвестиционного климата// Экономическое обозрение №5(221), -с.80-84.

Назаров Ш.Х. (2014) Методологические аспекты повышения конкурентоспособности регионов//Монография. Ташкент: IFMR, с.41.

Валиев Б. Б.
**ИНВЕСТИЦИЯ СТРАТЕГИЯСИНИ ИШЛАБ ЧИҚИШ ҲУДУДЛАРДА ИНВЕСТИЦИОН
ФАОЛЛИКНИ ОШИРИШ АСОСИ**

Обломуродов Н.Н. (2018) Инвестицион фаолиятни молиялаштириш механизмларини такомиллаштириш // “Иқтисодий ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали, №6, 7-б.

Садыков А.А. (2005) Основы регионального развития: теория, методология, практика//Монография. Ташкент. «IQTISOD-MOLIYA», С. 198.

Собиров А.А. (2018) Ҳудудларнинг нисбий афзалликлари ва инвестицион жозибadorлиги омиллари // Иқтисодий ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали, №6, 6-б.

Ўзбекистон Республикаси давлат статистика қўмитаси статистик тўплами “Ўзбекистон Республикасининг ижтимоий-иқтисодий ҳолати. 2018 йил январь-декабрь”, Тошкент, 2019 й. 96-121 бб.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2018 йил 22 декабрдаги Олий Мажлисга мурожаатномаси. <http://uza.uz>